

Sümerce-Macarca Sorunu*

La question de la langue sumer et de la langue hongroise

Lâszlô Papp

çeviren: Naciye Güngörmüş**

Öz

Macar Dilinin kökeni ile ilgili çeşitli tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Bu konudaki çeşitli yeni görüşlerden birisi de Macarcanın Sümerce ile akrabalığı görüşüdür. Bu alandaki çalışmalar özellikle son yıllarda sadece Macaristan'da değil, Amerika Birleşik Devletlerinde, Kanada'da ve Arjantin'de de sürdürülmektedir.

Bu çalışmasında Lâszlô Papp konuyla ilgili belli başlı araştırmaları ele almış, bunların analizlerini yapmış ve bir dilbilimci olarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Lâszlô Papp' a göre diller arasındaki ortak sözcükler, benzer yapılar dil akrabalığı için yeterli kriterler değildir. Dil çalışmalarında tarih, arkeoloji, antropoloji ve etnografya gibi bilim dallarından da mutlak surette yararlanılmalıdır.

*A sumer-magyar kerdés. y.: Lâszlô Papp, Magyar Nyelvör, XCIV. 1970, s.:280-291, Budapest

**Doç.Dr.Naciye Güngörmüş. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Anabilim Dalı

Abstract

La question de l'origine de la langue hongroise a ete le sujet de plusieurs discussions menees dans le passe; elle continue à en provoquer de nos jours encore.

L'une des nombreuses hypotheses concernant les racines de la langue hongroise est basse sur l'idee de parente avec le sumerien.

De telles etudes sont entreprises et poursuivies assidûment non seulement en Hongrie mais aussi dans des pays tels que les Etats Unis, le Canada et l'Argentine.

Dans son article, Lâszlô Papp effectue, en tant que linguiste, l'etude analytique des travaux, les plus importants, qui traitent ce sujet.

Il affirme que la simple constatation de la presence des mots et des expressions identiques dans les deux langues, ne suffira pas pour avancer une these de parente linguistique entre l'hongrois et le sumerien. Il faudra, en meme temps, selon Lâszlô Papp, prendre en consideration les resultats des etudes historiques, archeologiques, anthropologiques et ethnographiques.,

1. Başlıkta belirtilmiş olan sorun ile ilgili incelemelere girişmeden evvel bir iki konuya değinme ve birkaç kavramı da önceden açıklığa kavuşturma gereğini duydum. İkincisine, bu kavramların bazılarını iptal edeceğimiz ya da göze çarpmak üzere açıklamalar yapacağımız için değil de, birbiriyle karıştırılmaması gereken bu kavramları bizim de karıştırmamız için gerek görülmüştür.

Son günlerde Eski Macar Tarihi ile ilgili tartışmalı konular yeniden gündeme gelmiştir. Dilbilimcilerden, arkeologlardan ve tarihçilerden oluşan uzman kişilerin yanısıra, konu dışından kişiler de tarihimizin yurt kuruluşundan önceki dönemleri ile ilgilenmektedirler. Bu konuda yeni sentezler yapabilmek için aradan yeterince zaman geçti mi bilemiyorum? Ancak büyük kitlelerin de ulaşabilecekleri ve içindekilerden Eski Tarihimiz ile ilgili bir çok bilgiyi edinebilecekleri eserini yayınlanmasının üzerinden neredeyse bir batın kadar zaman geçmiş bulunuyor. Gyula Lâszlô "Kerdesek es feltevesek a magyar honfoglalâsröl" adlı konferansında² tam olarak İncil'deki "her şeyi inceleyiniz ve iyi olanı, yararlı olanı koruyunuz!" öğretisine değinmekte ve şu ana kadarki tespitlerin ve görüşlerin yeniden tek tek incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır; dilcilerin ve tarihçilerin

¹Lajos Ligeti: Amagyarsâg östörtene. Budapest,1943,289.

² Konferansın metni Valosâg'da 1970 yılında 1. sayıda yayınlanmıştır. (s.:48-64)

değerlendirmelerini arkeoloji sonuçları ile doğrulamak gerektiğini, bu konudaki tezatlıkların çözülmesi için deneyimlere dayanılarak girişimlerde bulunulmasını savunmaktadır.

Eski Macar Tarihinin, daha doğru bir deyişle belirli bir ulusun eski tarihinin sorunları konusunda ne dilbilim, ne tarih bilimi, ne de arkeoloji tek başına hiç bir şekilde son sözü söylemeye yetkili değildir. Hatta bu üçü birlikte bile etnografya ve antropoloji sonuçlarını dikkate almaksızın kesin bir hüküm veremezler. Bir ulusun eski tarihinin araştırılıp incelenmesi son derece karmaşık bir görevdir ve bu konuda belirlenmiş olan amaca adı geçen disiplinlerin yani bilim dallarının yardımıyla ancak ulaşılabilir. Dilbilim, dille, daha doğrusu herhangi bir ulusun konuştuğu bir dilin değişik sorunları ile uğraşan bir bilim dalıdır.

Bu bilim dalının bir kolu olan karşılaştırmalı dilbilim ise dil karşılaştırması yapılan alanda³ dil akrabalığı sorunlarını araştırmaktadır. Kendi özel yöntemleriyle, belirli dillerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirlemekte ve bunların söz dağırıkları ile gramatikal sistemlerini araştırıp inceleyerek, bu dillerin aslında ortak bir dilden geldiklerini tespit edebilmektedir. Kısacası karşılaştırmalı dilbilim kimi dillerin arasındaki akrabalıkları ortaya çıkarmaktadır. Akraba dillerin geldikleri temel, yani esas ana dil dikkate alınır ya da bilinen bir örnek olan Latin>Yeni Latin dilleri gibi diller ya da sadece varsayılan dillerden örneğin Ana Finugor Dili>Günümüz Finugor Dilleri gibi bir yöntem daha sık uygulanan bir yöntemdir dil karşılaştırmalarında. Dil akrabalığı konusunun belirlenmesinde gramatikal benzerliklerin etkisi sözcük benzerliklerinden çok daha fazla olmaktadır. Sözcük alışverişi her zaman olmuştur ve bugün bile değişik dilleri konuşan ulusların dilleri arasında da bu alışveriş devam etmektedir, ancak bu arada gramatikal unsurların ödünç alınması daha az rastlanan bir durumdur.

Dil karşılaştırmaları ile ilgili olarak önemli bir nokta daha vardır. Dil biliminin bu dalı, bazı dillerin tarihinin ortaya koyduğu bulgulara ve bunların sonuçlarına çok sıkı bir biçimde bağlıdır. Bunun ne derece böyle olduğunu ispatlayan en iyi şey gerçekten çok kuvvetli tespitlere dayanarak yapılan incelemelerin sonuçlarıdır. Bu sonuçlar daha çok bir ya da birden fazla dilin eski dönemlerden kalan çok sayıda yazılı belgesinin incelenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Değişik dilleri konuşan ulusların birbirleriyle olan ilişkilerinin izlerini dil alanında ilk başta söz dağırığı üzerinde görmek mümkündür. Buna benzer ilişkiler hiç kuşkusuz yazılı belgelerin bulunmadığı dönemlerde de olmuştur

³ Bunun prensip sorunları hakkında bk. András Rona-Tas. *Nehány gondolat a nyelvrokonsâgröl. NyK. 71. (1969): 261--79.*

mutlaka. Eğer birbirleriyle bir ilişkisi bulunan diller daha sonraki yıllarda da yaşamaya devam etmişlerse o zaman söz dağırcığı incelenerek diller arasındaki alışverişi tespit etmek kolaydır. Ancak bazı durumlarda alışverişin yönü tam olarak belirleyemeyiz, yani hangi dilin hangi dilden ödünç sözcük aldığını ortaya koyamayız. Sözcük ödünç alma belki üçüncü bir dil aracılığı ile de gerçekleşmiş olabilir. Belki de bu sözcüğü her iki dil de kökeni bilinmeyen bir kaynaktan almışlardır. Bu tür olasılıkları da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Çünkü birçok dil yazıya geçilmeden ölüp gitmiştir. Macarcada kökeni bilinmeyen pekçok sözcüğün bulunması da bununla bağlantılıdır.

Yurt kurma öncesi dönemlerde, göçler sırasında Macarlar o kadar çok ulusla ilişkiye girmişlerdir ki, bu ulusların bazılarının dillerini bizler bilmiyoruz bile. Kaynağı bilinmeyen bu dillerden de dilimize ödünç sözcükler girmiştir, ancak bizler, bunların kaynağını gösterememekteyiz. Onun için de bu tür sözcükleri kökeni bilinmeyen sözcükler türüne dahil ediyoruz.

Eski alıntı ya da ödünç sözcükler hakkında bir şey daha var. En yakın dönemlerde tanık olduğumuz üzere bazı kavramları dile getirmek için birçok dil çok kolaylıkla anlayabileceğimiz aynı ortak sözcüğü kullanmaktadır. Örneğin *telefon*, *gramofon*, *râdio*; *aszpirin*, *veronâl*, *analfabeta* vb gibi. Öle yandan her dilde başka bir çok dilde de görülen sözcükler bulunmaktadır, ancak bir öncekinden farklı olarak bunlar çok zor fark edilmektedir. Önceki sözcükleri basın yoluyla daha kısa bir zaman içinde, daha kolay bir yolla yaymak mümkün iken; ikinci gruptakiler düzenli olarak sözcük alışverişi yoluyla oluşmuşlardır.

Gezgin tüccarlar, seyyahlar, ustalar, sanatkârlar vb. sayesinde sözcükler yayılmışlar ve göç yoluyla zamanla öyle bir değişikliklere uğramışlardır ki bunların aynı kökten geldiklerini dil uzmanı birisi bile kolay kolay anlayamaz. Örneğin *selyem* sözcüğü de böyle bir sözcüktür, ki bu sözcük Avrupa ve Asya arasında dolaşıp duran bir göçmen sözcüktür. Bunun karşılıkları Eski Germen Dilinden Mançu Diline kadar bir çok dilde görülmektedir. Yine böyle başka bir sözcük ise *könyv* sözcüğüdür. Bunun karşılıkları Sümer Dilinden Çinceye kadar birçok Avrupa ve Asya dilinde bulunmaktadır, ancak birisinin kökeninin Macarcadaki *selyem* ve *könyv* sözcüğünü kusursuz ve eksiksiz bir biçimde açıklamaya yeterli bilgi verdiğini göremiyoruz. Böyle sözcüklerden birisi de *komlô* sözcüğüdür. Bu sözcük dilimize büyük bir olasılıkla Yurt Kuruluşu Döneminden önce⁴ herhangi bir Türk dilinden girmiştir.

⁴ Bu konuyla ilgili olarak: bkn.: Lajos Kiss: Müveltsegszük, vândorszök, nemzetközi szok: Mny. 62 (1966): 179-88; bkn.: Denes Sinör: Történelmi hipotézis a magyar nyelv történetében; NyTÉrtk. 58.s.:(1967): 195-200 ve Geschechtliche Hypothesen mul Sprachwissenschaft in der

Dilimizdeki sözcüklerin birçoğunu kökeni bilinmeyen sözcükler biçiminde nitelendirmeye zorunlu olmamıza rağmen Macar Dilinin bir Finugor dili olduğu konusunda en ufak bir kuşku bile yoktur. En yakın akrabaları Obi-Ugor dillerinden olan Vogul (Mansi) ve Ostyak (Hanti) dilleridir. Aynı zamanda Finugor dillerinin Samoyed dilleri ile akrabalığına da artık ispat edilmiş gözüyle bakmak gerekir. Finugor ve Samoyed, ortak tanımlama ile Ural dillerinin aralarındaki bağları başka dil aileleri ile neredeyse sonuna kadar dil biliminin yöntemleri kullanılarak araştırılmıştır. Ancak bu bağların dil akrabalığı olarak kabul edilip edilmeyeceği henüz belli değildir ve eğer kabul edilebilir bir şey varsa bile, şimdilik söz konusu olan dil ailelerini oluşturan dillerin arasında hangi dilin hangisinin etkisinde kaldığı açıklanamamaktadır.

2. Macar Dilinin kökeni ile ilgili sert tartışmalar, Ugor-Türk akrabalığı savaşının çatışmaları geçen yüzyılın sonlarında sona ermiştir. 1914 yılında, ölümünden sonra yayınlanmış olan bir çalışmada, Türk tarafının lideri Armin Vâmbery şöyle yazmaktadır: ".. tarafsız bir eleştiri kimi gerçekleri gözardı etmezse ve en ilkel yaşam biçimine dair bilinen kavramları göz önüne alırsak bunların, Macar Dilinin ilk kültür kavranılan olduğunu, ve büyük bir bölümünün Ugor kökenli olduğunu itiraf edebiliriz. Bu konuda bir şüphe duymak için bunların Macar ulusunun oluşumunda ilk başlarda Ugor özelliği gösterdiklerini görmemek için insanın kör olması gerekmektedir." ⁵ Vâmbery' de ugor bugünkü finugor ile aynı anlamdadır. Ancak "balıkyağı kardeşliği" düşüncesi ile yetinmeyen ve onun yerine şanlı, asil akrabalar arayanlar eskiden de vardı bugün de var, ve bunlar dilimizi Bask ve Etrüsk dillerinden tutup İbraniceye kadar, hatta Eski Mısır Dilinden tutun da Eski Farsça ve İngilizce, Japonca ve Eski Yunanca dışında daha birçok dile akrabalığa kadar götürmektedirler⁶. Ve bunlar zehirlenmiş oklarını bazen birbirilerine ama daha çok belki de finugor akrabalığı görüşüne atıyorlar. Onların gözünde Macar Dilini Finugor dilleri arasına koyanlar vatan ve millet hainidir ve yabancı egemenliğinin uşaklarıdır.

Binsekizyüz kırksekiz yılındaki Özgürlük Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanmasının ardından Avusturya Hükümeti manevî bakımdan da Macarları yıkmak istemiş, şanlı geçmişlerini onların elinden zorla almıştır. Bunun için Budenz ve Hunfalvy'ye her türlü resmî maddî destek sağlanmıştır. Büyük bir rüya aleminde olanların gözünde bu kişiler, Macarlara zulmeden Avusturya egemenliğinin temsilcileriydiler ve bunun için de Finugor akrabalığını savunuyorlardı. Ancak bunu iddia edenler Sajnovics hakkında da

ungarischen; finnisch -ugrischen und uralischen Urgeschichisforschung. Ural-Altäische Jahrbüchen 41 (1969):273-81.

⁵ Armin Vâmbery: Amagyarság bölcsöjenel. Budapest,1914. :9-10.

⁶ bkn. Miklós Zsirai'nin çalışmasının yukarıda sözü edilen toplu çalışmasının 266-89 sayfalarına. Östört6neti csodabogarak

bundan daha az bir coşkuyla söz etmemişlerdir. En azından Sajnovics'in adını ve çalışmalarını bilenler bunu yapmamışlardır.

Finugor akrabalığının karşısında olanların pekçoğu ile tartışmak bile mümkün değildi. Bunların büyük bir bölümü dilbilimin en temel yöntemlerini bile bilmeden istediklerini ispat etmek için etimoloji çalışmaları yapmakta ve sözcükleri de şekilden şekile sokarak görüşlerini bildirmekteydiler.

Günümüzde Sümerce-Macarca akrabalığının savunucuları en sistemli grubu oluşturmaktadırlar. Macaristan'da onların çalışmalarını yayınlama olanakları bulunmamaktadır, ancak Arjantin ile Amerika Birleşik Devletleri'nde merkezleri vardır ve Avusturya'da ise şubeleri bulunmaktadır. Onlara inanan kişilere Güney Amerika devletlerinde ve Kanada'da da rastlanmaktadır. Macaristan'dakiler çok değişik konferans ve seminerlerde görüşlerini dile getirmektedirler. Ancak öte yandan artık Magyar Nemzet'in 1969 Aralık ayındaki 9. sayısının 8. sayfasında da Adorjanhâza'daki yer adaları arasında eski bir Sümer sözcüğünün bulunduğunu da okuyabiliyoruz.

Yurtdışında yayınlanan dergilerde, üniversite kürsülerinde ve Buenos Aires'deki Transsilvania Yayınevi tarafından yayımlanan kitaplarda Sümer-Macar akrabalığı üzerine kurulmuş eski tarih görüşlerini yaymaktadırlar. Bu yeni Sümer-Macar teorisi ile 1967'de Macar Dili Haftası adlı konferanslardan birinde János Gulya ilgilenmiştir. Yurtdışında ise Tamás Boggay dışarıda daha güçlü ve etkili olan tarafın arasında kendisine bir yer bulmaya çalışmaktadır ve tıpkı daha öncesinde de değindiğimiz Zsirai'nin çalışması gibi, o da, bu özelliğin nedenlerine işaret etmektedir. Macaristan'da ise en son olarak bu konuyu inceleyen kişi Peter Hajdu'dur.⁷

Bu koşullar altında Sümerce-Macarca sorunlarına değinmek ve ondan sonra da birkaç makale ve kitabı esas alarak Sümer sorununa kısaca göz atmak belki de gereksizmiş gibi görünmeyecektir.

3. Şanlı atalarını arayanlar için Sümerler kent medeniyetinin ilk kurucuları ve işaret yazısını icad edenler olarak gerçekten bulunmaz bir nimettir. Dilleri, insanlığın en eski yazı dilidir. Eklemeli bir dildir ama bugüne kadar başka hiç bir dille akrabalığını ortaya koyma başarısı gösterilememiştir. Bir konuşma dili olarak Milattan Önce 1800 yılları civarında ölmüş, ancak bir inanç ve kültür dili olarak ta Selenkidler Dönemi'ne kadar, Milattan Önce IV.-III. yüzyıla kadar korunmuştur. Hatta Akad Dili de bu dilden bir çok sözcük almıştır.

⁷ T.von Boggay:Urgeschichte Wunderlinge. Ural-Altäische Jahrbücher 41.(1969):295-9. Bu çalışmanın başlığı bile Zsirai'nin adına değinmektedir. - Peter Hajdu : Üj hazât találtak, öshazât keresnek. Neprajzes Nyelvtudomány 13 (1969): 9-15.

Bugüne kadar sadece Sümer Dilinin akrabalığını tespit edemedikleri gibi aynı zamanda antropolojik açıdan da Sümerleri, onların yakınlarında yaşamış olan uluslarla da birleştirmek mümkün olmamıştır. Öyle anlaşılıyor ki kültürleri Babil'den güneye doğru, İran Körfezi'ne kadar yayılan bölgede doğmuştur. Ancak Sümerlerin bu bölgeye doğudan ya da kuzeydoğudan göç ettiklerine dair deliller de bulunmaktadır. Dilleri Babillerin Sumeru'nuna kadar gitmektedir ve belki de İbranicedeki *sinrar*, Mısır Dilindeki *sugr* ülke adı ile aynıdır.

Macaristan'daki bilim adamlarımız arasından Debrecen Üniversitesi'nin din tarihi profesörlerinden ve aynı zamanda da Kollegium kütüphanesinin müdürü olan Zsigmond Varga Sümer konusuyla son derece ayrıntılı bir biçimde ilgilenmiştir. Bir ömür boyu süren bir çalışma ile çok fazla malzemeyi değerlendirip işlemiştir kitabında ve buna "Ötezer ev tavolâböl" adını vererek yayınlamıştır⁸. Eser üç ana bölümden oluşmaktadır.

I. Sümer Dili Konusundaki Tartışmaların Tarihçesi, II. Sümer Dilbilgisi, III. Sümer-Ural-Altay Akrabalığı.

Varga daima sumir biçimini kullanmıştır. Çeşitli Macar araştırmacıların çalışmalarında da sıklıkla kullanılan bir biçimdir bu biçim ama szumir biçimiyle de karşılaşabiliyoruz. Helyesirâsi Tanácsadó Szótár da, Új Magyar Lexikon da sumer biçimini kullanıyor ve ben de bu çalışmamda *sumer* biçimini kullanmaya karar verdim.

İlk bölümde, şu ana kadarki çalışmaların tamamının taranması ile gerçekleştirilmiş olan bir giriş bölümü bulunuyor ve geçen yüzyılın ortalarında Sümer Dilinin ortaya çıkarılması ve gerçek bir dil olarak kabul görmesinin ardından başlayan ateşli tartışmalara geri götürmekte bizleri. Kollegium kütüphanesinin müdürü olarak Zsigmond Varga Sümer sorunu ile ilgili olan her türlü kitabı, dergiyi elde etmiştir. Açıklamasına göre Kollegium kütüphanesi söz konusu alanda onun zamanında tam bir kaynakçaya sahipti. Onun ölümünden sonra bu konuda eser toplama işinin devam edip etmediğini ise bilemiyorum.

Sümer Dilinin gerçek bir dil olup olmadığı konusundaki tartışma halâ devam etmektedir. Bununla ilgili olarak artık en azından seksen yıldır kuşkuya yer verecek bir sorun yoktur. Bu konuyla ilgili literatürde akrabalık denemeleri girişimleri yayınlanmıştır. En eski ve en tutarlı olan görüşün başında Ural-Altay akrabalığı görüşü gelmektedir. Ama Mısır Dili, Etrüsk Dili ile akrabalığı da dile getirilmiştir, hatta belirli ölçüde Orta ve Batı Afrika dilleri ile akrabalığına bile değinilmiştir. Daha sonraları ise bunların arasına Çince de

⁸ Dr. Zsigmond Varga: Ötezer ev tavolâböl. Debrecen.1942.428 s.

sıkıştırılmış ve Bask, Hitit Dili ile Hint-Avrupa dilleri de genelde ele alınmıştır. Bunun yanısıra Kafkas dilleriyle, Tibetçe ile olan akrabalığı üzerinde de durulmuştur.

II. bölüm Dilbilgisi bölümüdür. Bunun giriş kısmında (s .207-39) Sümerler, ülkeleri, yazılı dil belgeleri ile bu yazının gelişimi hakkında da bilgi verilmektedir. Sesbilgisi ile başlayan ve sözdizimi ile tamamlanan bu dilbilgisi bölümü son derece detaylı bir çalışmadır (s.239-355). Bunu doğal olarak ayrıntılı bir biçimde şimdi veremem, ancak Sümer Dili ile ilgili birkaç önemli noktaya değineceğim. Bu dilin eklemeli bir dil olduğuna daha ewel de değinmişim. Bu türe giren dillerin en önemli özelliği anlamın belirlenmesi için tümce içindeki sözcük bağlantılarını belirlemek için bağımsız sözcüklerin sonlarına çeşitli eklerin getirilmesidir. Ve değişmeden kalan sözcük gövdesi üzerine tıpkı Macarca'daki **âll-hat-at-os-sâg-unk-ban** örneğinde olduğu gibi ekler getirilmektedir.

Bu tip diller arasında kabul edilen diğer diller ise Ural dilleri, Altay dilleri, Dravida, Bantu ve daha başka bir çok dil de yer almaktadır. Sümer Diline özgü bir başka özellik de sözcüklerin ne başında ne de sonunda ünsüz seslerin benzeşmesi söz konusu değildir. Sözcük gövdesi genellikle tek heceli bir sözcüktür ve tıpkı Macarcadaki *fagy* sözcüğü gibi aynı zamanda hem eylem hem de adsoylu bir gövdedir. Bu sözcük Macarcada hem fiil hem de addır. Tümce içinde kullanılan sözcük gövdesi üzerine önekler, araekler ve sonekler getirilebilmektedir.

Kitabın III. bölümünde (s .357-422) en son zamanlarda yapılan denemelerin tanıtılmasına ve değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bunların delilleri sıralanmış ve Zsigmond Varga'nın inancına göre eskiden beri süregelen Sümer-Ural-Altay dil akrabalığının ispatı için bunlar yeterli ve ikna edici görüş ve delillerdir. Ona göre Sümer Dili Ural-Altay dil ailesinin bağımsız bir koludur. Bu olguyu dil bakımından, sesbilim, yapıbilgisi ve sözdizimi ile söz dağılımı bakımından karşılaştırmıştır. Aynı zamanda din tarihi ile paralel bir araştırma da yaparak tezini ispatlamaya çalışmıştır. Yani Zsigmond Varga Sümer Dili ile Macarcayı değil aslında bu çalışmasında Finugor, Samoyed ve Türk-Tatar dillerinin sözcüklerini Sümer Dilinin sözcükleriyle karşılaştırmaktadır.

Ural-Altay dil akrabalığı ise şimdilik gerçekten ispat edilmiş bir teori değildir. Bu sadece bir varsayımdır ve bu teori Ural-Altay dillerinin bundan sonrasında da akrabalığının araştırılmasına bir olanak vermektedir. Her şey rağmen Zsigmond Varga'nın Finugor akrabalığı fikrinin karşılaştırmasını yapmadığını belirtmek gerekmektedir. Ona göre Sümer Dili Ural-Altay dillerinin bir koludur. Ancak bunu bugünkü "sümerologların" birçoğu dikkate almamaktadır.

4. Ida Bobula'nın teksir halinde çoğaltılmış çalışması 1951 yılında Washington'da yayınlanmıştır.² Daha sonraları ona çok atıfta bulunmuşlar, hatta büyük bir çoğunluk sözcükleri örnek olarak ondan seçip almıştır. Bunun için, onun bu çalışmasını ben de birazcık ayrıntılı bir biçimde tanıtacağım.

Giriş bölümünde (a.g.e.:s.1-15) Sümer sorununun tarihine değinmektedir. Çalışmasının amacını, bu alandaki araştırmaları tanıtmak olarak belirtmiştir. Öncü nitelikte çalışmalar yapacak araştırmacılar için bulunmaz bir fırsat olan en son yayınlara, Sümer akrabalığı konusundaki en yeni buluşlara bol bol yer vermektedir.

İlk ana bölümde sözcüklerin karşılaştırmalarına da değinmektedir (a.g.e.: s. 16-66). Bu bölümün ilk kısmında fonetik değişiklikler ile ilgilenmektedir. Ida Bobula burada Sümer Dilinin bazı seslerini özellikle vurgulamakta, bunların Macarcadaki karşılıklarının nasıl olduklarını anlatmaktadır. Örneğin Sümer Dilindeki b'nin Macarcada hiç değişmeden kaldığını tespit ettiğine, bundan başka p, v, f, sz, s seslerinin yer değiştirmiş olduğuna değinmektedir. Bunların Macarcadaki karşılıklarını ise v ve f olarak gösterip sık sık her iki biçimde de karşımıza çıkabileceklerini belirtmektedir.

Örneğin Sümercedeki bar ile paar'ın Macarcadaki karşılığı *ragyogâs*, *fenyseg* ve *feher'* dir. Yine Macarcadaki *verö* ve *feher* de bunun gibidir, anlam bakımından uygundur. Ancak bu iki Macarca sözcük etimolojik bakımdan kesinlikle birbiriyle bir ilgisi olmayan sözcüklerdir. Örneklerden *feher* belki Finugor kökenli ve -er ile biten bir gövde sözcüktür, *verö* ise *ver* fiilinin sıfat fiil biçimidir.

Sümer Dilindeki d Macarcada hiç değişmeden kalmıştır. Hatta bir de t, gy, ty, c, z, sz, s sesleri ile karşılanmaktadır. Yine Sümercedeki g'nin ve m, n'nin durumu da buna benzer bir durumdur. Bazı sözcük başlangıcı ünsüz sesler zamanla koybolmuşlardır.

İda Bobula'nın belirttiğine göre buna karşılık çok sayıda Macarca sözcük başında bulunan h- sesi Sümercede ünlü ses ile başlayan sözcüklerde görülmektedir. Çalışmada kullanılan örnekler ise ilk başta Sümerce sözcük ve anlamı, ikinci olarak da Macarca sözcük anlamı olmadan verilmektedir. Örn.: ab "*viz*"-*hab*; al "*hang*"-*hall*; ia "*olaj*,"-*hdj*;**illu** "*nagy viz*,"-*dr*" -*hullam*;
ud "*fény*,"-*ûjhold*" -*hold*; un "*lakas*" -*hon*; **uzu** "*hûs*"- *hûs*. Ancak eğer bu örnekleri daha yakından inceleyecek olursak o zaman Sümerce karşılaştırmaların tutarsız kaldıklarını görebiliriz. Zira Macarcadaki *hab*

⁹ İda Bobula Ph.D.: Sumerian Affiliations. A Plea For Reconsideration. Washington. D.C.1951., 168 sayfa

sözcüğü Finugor kökenlidir. Sözcük başındaki h- sesi kurallı bir uygulamadır. Diğer başka sözcüklerde olduğu gibi k yerine daha sonra sözcük sonunda -b ya da -mp* ses bileşimi gelmektedir.

Yine Finugor kökenli *k sesinin üzerinde durularak geriye doğru gidildiğinde görülecektir ki bu tür oluşumlarda h sesi gelmektedir. Örn.: *hall*, *háj*, *hold*. Öteki örnek olan *hullam* ise Macarcada sadece XVIII. yüzyılın ortalarından sonra görülmektedir ve *hull* fiilinin bir türevidir. Macarcadaki *hon* ise aslında *honn* belirtecinin ada dönüşmüş biçimidir yani sözcük başındaki h- sesi yine Finugor kökenli k sesi ile aynıdır.

Öte yandan Macarca *hüs* sözcüğünün kökeni kesin olarak açıklığa kavuşturulamamıştır henüz, ancak Sümer tezine göre bu sözcüğün İran dillerinden geldiği tezi daha güçlü bir durumdadır. Bu bölümde buna benzer daha başka örneklerle de karşılaşıyoruz. Bunun içindir ki (a.g.e.:s.25) bu yazıyı okurken bu konuda değerlendirmelerin yapılması sırasında mümkün mertebe tarihi, etimolojiyi dikkate almak gerektiği türdeki görüşün yer aldığı da görmek insanı şaşırtıyor. Bundan başka Macarca bir sözcüğün Sümercedeki karşılığını görmek de hayret verici oluyor elbette.¹⁰

Macar dilcilerin her zaman sözünü ettikleri şey de işte budur. Sözcük tarihi araştırmaları yapılmaksızın etimoloji çalışması yapılamaz. Bir sözcüğün tarihçesini açıklamak için onun kullanım alanının belirlenmesi de gerekmektedir. Bütün bunlardan sonra s. 39-66'da nasıl olur da bu tür açıklamalar yapılır? The Word Lists adı altında bu karşılaştırmalar nasıl verilebilir?

Sümercedeki asdi "*kerdez*" -esd buna bir örnektir. Zira Macarcadaki *esd*, *esedezik*, *esdekel*, *esenkedik*, *eseng* fiilleri ile birlikte *eşik* fiilinin bir türevidir. Sümercedeki *nizu* "*orvos*, *mâgus*" -*nezö*, *augur*- "*nezö*" *nez* fiilinin fiilimsi bir biçimidir ve bunun "*augur*" anlamı var mı yok mu bilinmemektedir ama "*jös*" anlamı gerçekten de vardır. Bu sadece ikinci derece bir anlamdır ve *egnezö*, *egbe nezö* "*asztrologus*" birleşik sözcüklerinden açıklanabilir.

Diğer karşılaştırmalar konusunda da benzer itirazlarda bulunmak mümkündür. Sümercedeki *bar* "*magas*" dan nasıl *bere* olur; ge'den >*egy*, *bar* 'dan >*fel*; *ri'den* "*daughter of the parents in law*; *sögornö'den reri* "*sister in law*; *sögornö*" vb. ? Bu son örnek durumunda Macarca sözcüğün biçiminin doğrusu *rer*>*veri* iyelik eki, kişi eki almış halidir ve anlamı da "*brother in law'dır*, Macarca *sögör'dur*. Örneklerin diğerlerinin sıralamasına

¹⁰ İng.: A definitive study would need to give the fullest possible account of the history, etymology and usage of every Hungarian word that shows signs of correspondence with a Sumerian counterpart.

artık yer vermiyorum. Ancak *hûs* 'un, 3. sayfada yer alan bu sözcüğün iki kez Sümercedeki **kus** "*test*" sözcüğü ile aynı olduğunu ve yukarıdakilerle zit bir durumda bulunduğunu da belirtmem gerekiyor. Bunun yanısıra Macarcadaki *Emese, Csaba, Ârpâd, Gyula, Geza, Bela* gibi tarihsel açıdan önemli kişi adları ile *Kdrpât, Kolozs, Zilah, Kikinda, Pozsony, Kassa* gibi coğrafi yer adları da Sümerceden açıklanabilmektedir (a.g.e.:s.47).

İda Bobula'nın çalışmasının II. ana bölümü (a.g.e:s.67-124) kültürel karşılaştırmaları içermektedir. III. ana bölümde ise olay (a.g.e.:s.125-39) antropolojik açıdan ele alınıp incelenmiştir. Sümer kültürünün etkisi doğal olarak daha sonra ortaya çıkan bir çok başka kültürleri yoğun bir biçimde etkilemiştir. Ancak onun görüşüne göre benzerlikler ve uyumlar hiç bir yerde Macaristan ile Sümer ülkesi arasındaki kadar birbirine yakın değildir. Ama ne bunun değerlendirilmesi, ne de antropoloji ile ilgili bölümün tartışılması konusunda kendimi yetkili görmüyorum. IV. ana bölüm (a.g.e.:s.140-168) arka plandaki tarihsel olayları ele almaktadır.

Bu çalışmada İda Bobula, eğer kültürel benzerliklerin çok fazla olduklarını ve bunların da birbirileriyle bir ilişkisi olduğunu kabul ediyorsa, o zaman, bunların mutlaka incelenmesi gerektiğine değinmektedir. Öte yandan antropolojik bulgular belirli bir biçimde bir dereceye kadar ırk akrabalığının olasılığını mümkün kılıyorsa o zaman bu gerçeklerin açıklanması gerektiğini savunmaktadır.

"Bu konuyla ilgili tarih kaynaklarının eksikliği nedeniyle en azından şimdilik ortak görüşlere açıklık getirecek ve üzerinden uzun zaman geçmiş olan o dönemle bir köprü görevi yapabilecek geçici bir teoriyi ortaya atmak mümkün olabilir mi acaba? Mezopotamya'daki sürekli hareketler, göçler döneminde, yani o bölgede Sümer egemenliğinin Milattan Önce iki bin yıllarında çöküşe geçtiği ve Pers İmparatorluğu'nun da Milattan Önce VII. yüzyıldaki tam gelişme dönemine kadar süren bir dönem olduğu görüşü bu konuya bir hipotez olarak bir açıklık getirebilir belki de.

Birkaç kavim birliği Sümer Dili ile geleneklerini korumak suretiyle kademeli olarak kuzeye doğru göçe başlamış ve bunlar daha sonra da batıya doğru göç etmişlerdir. Bu olay, tam olarak neredeyse iki bin yıl kadar sürmüştür. Göç eden bu kavimler muhtemelen pek çok kere dağılmışlar, sonra da orada burada değişik karışımlar biçiminde yeniden bir araya gelmişlerdir. Gezgin birer göçebe kavmi olan bu kavimler daha sonraki dönemlerde Kafkasları geçmişler, Avrasya steplerine ulaşmışlar ve orada, ileri seviyedeki kültürleri sayesinde daha büyük bir topluluk haline gelmişlerdir. Ve bu topluluk steplerde yaşayan çeşitli kavimlerden oluşmuştur. Bu kavim birliği kendi içinde pek fazla sıkı bağlarla bağlı olmadığı için ilk başta kavimlerin bir kısmı batıya doğru çekilmişler, bir ulus haline gelmişler ve sonunda da

Macaristan diye bildiğimiz ülkenin bulunduğu topraklara yerleşmişlerdir. Onları oraya götüren kavmin adı tarihin günümüze kadar koruduğu 'magyar' dır."

Bu görüşün değerlendirilmesinin yapılması işi bugün artık bir dilcinin görevi değildir. Ancak öte yandan dilcinin araştırma görüşünün arkasında eleştiri yapma denemesi kaçınılmazdır. Dilimizde doğal olarak Sümerceden geçmiş ya da Sümerce kökenli sözcük yoktur denilmesine karşı koymamak olanaksızdır. Yazının girişinde de değindiğim gibi *könyv* sözcüğü de bu tür bir sözcüktür. Ancak bu tür sözcükler hiç bir biçimde çok eski akrabalık ilişkisine delil olarak gösterilemezler. Bunlar sadece alıntı sözcükler olarak dilimize girmişlerdir ve bunların dilimize nasıl girdiklerini, hangi yoldan geldiklerini ortaya çıkartmak şimdilik Eski Macar Tarihi sorunları arasında ele alınabilir büyük bir olasılıkla. Bir ışık da parlamıştır, bu konuda bir ümit vardır ancak halâ Macar Dilinin fin-ugor kökenli bir dil olup olmadığı konusundaki tartışmalar da bitmiş değildir.

5. Ida Bobula, burada tanıttığımız çalışmasında bir de "değerlendirilmesini istediği sorun" olarak görmektedir başlıkta da değinilen çalışmanın hipotezini. Ancak daha 1963 yılında şunu yazıyor: "...Sümer(ce)- Macar(ca) akrabalığı gerçeğini daha 1951'de ispat ettim..."¹¹. Yine bu arada bildirdiğine göre Macar Dilinde kökeni ya da karşılığı Eski Sümer işaret yazısı ile yazılı metinlerde bulunabilecek yaklaşık olarak 200 sözcük bulunmaktadır ona göre.

Yine bu konuda "Dentum-magyarica" adı altında Viktor Padányi'nin¹² de bir çalışması yayınlanmıştır. Bu esere, yukarıda adı geçen makalesinde Tamás Bagyay de değinmektedir. Bunun "ilci özet tümce ile ifade etmek gerekir ise..." biçimindeki ifadesine, o iki tümceye ben de yer veriyorum. "Evrensel bir tarih bilimi, ki bunun salt doğruyu bulmanın dışında başka amaçları da vardır ve bu absurd bir durumdur, ama salt doğruyu araştırmaktan başka biç bir amacı bulunmayan ulusal bir tarih bilimi ile de aynıdır." (a.g.e.:s.10)

Kitabı kısaca tanıtıyorum. Hatta Ida Bobula'ya göre bile kitabın en önemli bölümü Sümerce Dilbilgisi kısmını oluşturan bölümdür. Yazar, örneklerini priori Sümer(ce)-Macar(ca) akrabalığına dayandırdığı çalışmasında şu ilkeleri dile getirmektedir: " Sümerce ve Macarcadaki ortak sözcüklerin sayısı olabildiğince fazladır. O kadar fazladır ki, ortak sözcüğün anlamının yanında hiç bir biçimde Vogul kökenli sözcüklere bakma gereği duyulmayacaktır. Özellikle de Sümer akrabalığı ruhunu taşıyanları etkileyecek kadar çoktur bu sayı. Ve bunun yanısıra özellikle de henüz iyice yetişmemiş

¹¹ Fâklya, 1963 eylül-ekim sayısı

¹²Padanyi Viktor: Dentummagyarica. EditoriaTransilvania. Buenos Aires,1963. 450.S.

acemi dilcilerin, araştırma yapanların sorumsuz bir biçimde etimoloji açıklamaları yapmamaya özen göstermeleri gerekmektedir ve iki konuyu asla unutmamalıdır. Birisi, her Avrasya dilinde Sümercede bulunan sözcüklerden yüzlercesine rastlamak mümkündür. Çünkü her eski çağ kültür sözcüğü Sümerce kökenlidir ve özellikle de Eski Yunancada Sümerce kökenli sözcüklerin sayısı çok çok fazladır. İkincisi ise, çok büyük bir bölümü kısa yani 2-3-4-5 sestem oluşan Sümerce ana/gövde sözcüklerini akraba ilân etmek kolaydır. Çünkü iki ya da üç sesin tesadüfen benzemesi çok sık karşılaşılan bir durumdur.

Başka bir deyişle, benzerlik söylemi sadece bazı sözcük gruplarının sesbilim ve içerik bakımından benzerlikleri durumu için geçerli bir durumdur. Oysa ses benzerliklerinin belirlenmesi için çağdaş Macarcadaki sözcüklerin eski biçimlerini de bilmek gerekmektedir, onların fonetik değişimlerini ve anlam alanlarının değişimlerini tanımakla birlikte, dilbilim eğitimi ve deneyimi de kaçınılmaz bir zorunluluktur. Hatta birçok durumda sadece dilbilim eğitimi bile yeterli değildir." (a.g.e.:s.104~5).

Aslında bu konuda, karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları yapan dilcilerin de aynı görüşü paylaştıkları durumlar vardır. Ancak örneğin Sümer Dilindeki *kun* "farok" sözcüğünün anlamı Macarcada bütün "-kany" ile sona eren sözcüklerin bir açıklamasıdır biçimindeki bir görüşü herkesin paylaşması mümkün değildir. Zira Macarcadaki *kacagâny*, *csâkâny*, *buzogdny*, *târkdny*, *patkdny*, *cickâny*, *sarkantyû* *pârkâny*, *sârkâny*, *kanya*, *büköny* gibi sözcüklerin ifade ettikleri kavramların her birisinin bir parçasında bir kuyruk bulunmaktadır (a.g.e.s. 106). Diğer sözcüklerin açıklamaları da bunlardan pek farklı değildir. Çünkü yazıya göre *göböly*, *bivâly* sözcükleri mutlaka Sümer Dilindeki köklerden açıklanabilir. Ancak Sümerce kökeni görüşüne göre *aszö*, *huszdr*, *szamâr*, *marha*, *barom*, *borjû*, *birka*, *bürge*, *berbecs*, *bârâny*, *barka* sözcükleri gibi *âg*, *agacs*, *akâc*, *ugar*, *eke*, *kapa*, *kalâsz*, *kasza*, *kazal*, *keve*, *kepe*, *mag* ve daha bir çok başka sözcük de Sümerce kökenli olabilir, ama Macarcada tekil ikinci kişi fiil çekim eki olan - I -nin oluşumunu da Sümerceden açıklamaktadır. Burada örnek olarak verilen ve bu çalışmada yer almayan daha birçok yanlış etimolojik açıklamaların doğrusunu göstermek için çok fazla yer gerekecektir.

Padânyî'nin çalışması ile ilgili olarak uyguladığı yöntem hakkında doğru yaklaşımların da bulunduğunu belirtmek gerekiyor. Ama *kun* "farok"un Macarcası için yazdığı tümcesi yanlıştır. Kitabın kimi bölümlerinin değerlendirilmesini tarihçilere bırakıyorum. Ancak bir şeye değinmeden edemeyeceğim. Kitabın dilini batı dillerine çevirmek İda Bobula tarafından bile gerçekleştirilmesi olanaksız gibi görünen bir dildir.

Ferenc Badiny Jos'un daha kısa olan çalışmasında¹³ da buna benzer dilbilim yöntemleriyle karşılaşıyoruz. Sözcüklerin açıklamalarının yapıldığı yöntemi göstermek için iki örnek vermek yeterli olacaktır. Sümerce *ka* ve Akadça *pat'in* birleşimi Macarcada *kapu* olarak verilmiştir. Aynı yazıya göre Sümerce *e* ile Akadça *pit* Macarcada *epit* sözcüğünü veriyor. Dilbilgisi kurallarının benzerliği ile de ilgilenilmektedir bu yazıda. Hatta filimsiler ile ilgili problemlere de değinilmektedir. Ancak Macarca örnekler arasında *fej*, *megy*, *eg* gibi örnekleri de görmek mümkündür. Kaldı ki bu sözcükler Macarcada filimsi değil homonim sözcüklerdir. Ferenc Badiny Jos'un bir başka kısa çalışması ile bununla olduğundan daha kısa bile olsa ilgilenmek istemiyorum, ama adını veriyorum ve arkeologlarımız, sanat tarihçilerimiz buna dikkat etsinler: "A megalâlât magyar östörtenelem. A babiloni szumir tâblâkrol leolvasott esztergomi romkâpolna oroslânos kepenek magyarâzata." Eserin adı bu. Buenos Aires'deki Sümer-Macar Bilim Derneği'nin Avustralya'daki şubesi tarafından yayınlanmıştır.

6. dr. Sândor Nagy çok daha cüretkâr eski tarih sonuçlarına varmıştır. Kitabı¹⁴ yine Viktor Padányi'nin eserinin yayınlandığı yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Yapmış olduğu etimoloji çalışmaları da yine bundan öncekiler kadar sert sonuçlanmıştır. Yeni olan tarafı ise: "... şu anda bizlerin konuştuğu ve Macar Dili dediğimiz dil aslında çok eski bir dildir. Bu dil, Tuna Havzasına daha çok eski çağlardan beri üst üste buraya gelip yaşamış kavimlerin dillerinden oluşmuştur bir dildir. ... Bunu ne Eski Vogul ormanlarından ne de başka bir yerden getirmemişlerdir... " (a.g.e.:s.22). Yazısının devamında ise "... Bu dil ve bu eski kavim adını en son olarak fetihçi, asker bir ulus olan Arpâd'ın önderliğinde Karpatlar Havzası'na gelen ulustan almıştır." (a.g.e.:s.23). "...eski, yerleşik bir kavim olan Macar kavmi Sümerler ile akraba bir kavimdir. Çünkü o eski sözcüklerin sadece o eski kavim ve dilden alındığına dair hiç kuşku yoktur."(a.g.e.:s.73)

Sözcük karşılaştırmasının tamamını burada vermek gereksiz. Onun çalışma yöntemini gösterebilmek için sadece bir kaç örnek vermek yeterli olacaktır. Buna göre de, tıpkı Macarlar gibi Etrüskler de Sümer kökenlidir. Sândor Nagy *Jüpiter* ve *Juna* adını da Macarcanın yardımı ile açıklamaktadır. *Jüpiter* 'in *ju* kısmı Macarcadaki *jö* sözcüğü ile aynıdır ve *piter* unsuru ise ona göre Latince'dir. *Juno* ise tamamıyla Macarcadır(jone). Çocuk dilindeki paci sözcüğünü ise Konstantinos Porphirogennetos'un eserinden hareketle Peçenek Dilindeki çoğul genitif hali adından açıklamaktadır. *Megyer~Magyar* kabile adını ise *med* kavim adından türetmektedir. *Becs'in* biçiminin ise Sumeredeki *bo-csu* "bö vız" sözcüğünden geldiğini iddia etmektedir. S.

¹³Badiny Jös Ferenc. A sumir-magyar nyelvezonossâg bizonyftö adatai (Vâzlat) 19-1 sayfa.

¹⁴ dr. Nagy Sândor: A magyar nep kialakulâsânak törtönete. Editorial Transsilvania yayınevi. Buenos Aires, 1968. 316. s.

Nagy'a göre *pâdor* da Sümercedeki *vâr+ür'dan* gelmektedir ve anlamı da "*nagy ir*" dur. Ancak en hayret verici olanı *Tihâny* adının açıklamasıdır. Bu ise *tik hou'* dur!

Batıda yayınlanmış olan Macarca eski tarih çalışmaları arasından bana göre en cüretkâr olanı Tibor Barâth'ın kitabıdır.¹⁵ Hun oyma yazısı hakkında Macar araştırmacıların bizlere bıraktıklarından daha az bir şey yazmıyor eserinde. Ona göre "*szumir*" diye bilinen dil ve Eski Mısır Dili aslında aynı dildir ve Sümer ile Mısır dilleri de aynı zamanda Macar Dilidir. Bu sonuca bakarak Tibor Barâth'ın Milattan Önceki yüzyıllardan kalan Macarca yazılı belgelerin çok fazla sayıda bulunduğunu iddia etmesine şaşırılmamalıdır. Ona göre, yazıyı da bizzat "Macar kavimler" icat etmişlerdir.

Dünyanın bütün kavimleri *papiros(papiras)* deyimini Macar kavimlerinden ödünç almışlardır ve bugüne kadar da *papîr* yazının üzerinde yer aldığı maddenin adı olarak kullanılmıştır. Öte yandan *ruha* sözcüğü de Macarcadaki *röni* fiiline kadar geri gitmektedir. Bu ise *peremes'* ten başka bir şey değildir. Yine "...bu *perem* sözcüğü finugor dillerinde de bulunmaktadır.." gibi ifadeleri okumak mümkündür (a.g.e.:s.163). Baltık Denizi kıyılarında yaşayan ancak bugün artık ölmüş olan Macar kökenli kavmin yaşadığı bölgeden *peremi* sözcüğü türetilmiş ve bundan da *permi* kavim adı oluşmuştur....En son çıkan Yunanca etimoloji sözlüğü *papiros* ile *piramis* sözcüklerini 'kökeni bilinmeyen sözcükler"¹⁶ olarak tanımlamaktadır.

Ancak *papiros* ile *peremes* sözcükleri bunların kökenlerini ortaya koymak için bizleri daha yakın bir yerlere de götürmüyor geriye doğru gidince. Yunanadaki bu *papirüs* sözcüğü aslında bir çeşit yassı levha anlamına da gelmektedir ve Mısır piramitlerinin biçimi de yüzey olarak bir bakıma yassıdır. *Permi* kavim adının tatminkâr bir açıklaması yoktur. Ancak bu adm içeriği ile ilgili olarak "... bugün artık ölmüş olan Macar kavmi..." tanımını kullanarak değil de Züryen ve Votyak kavim adlarının halkbilim açısından incelenmesi ile açıklamaya gidilmektedir.

Son olarak Tibor Barâth'ın kitabından bir kaç tümcelik alıntı vereceğim:"...Daha önce anlatılanlara bakılacak olursa oyma yazısının işaretleri ile hiyeroglifler, işaret yazılan ve şekil yazılan ile yazılan Doğu Macar dil belgelerinin Milattan Önceki ilk dört bin yıllarından kaldıklarını ve bol miktarda bulduklarını söyleyebiliriz. Bu dil belgeleri bizim bilimsel bulgularımızın temel dayanağını oluşturmaktadırlar. Çünkü bunlara dayanarak Macarca konuşan kavimlerin ana yurdunun Eski Doğu olduğunu kesin bir

¹⁵ Barâth Tibor: A magyar nepek östörtönete. İlk cildi yazar tarafından yayınlanmıştır. Montreal, 1968. 240. s.

¹⁶ Frisk:GrEtWb.2:472 ile 629.

biçimde iddia edebiliriz. Ve yine bu belgelere göre, orada, üç kıtanın, yani Afrika, Asya ve Avrupa'nın birbiriyle temas ettiği ve coğrafi konum olarak da insanlığın en ileri derecedeki medeniyeti kurduğu bölgenin de yine bu bölgenin olduğu görüşü artık kesinlik kazanmış bir görüştür diyebiliriz .." (a.g.e.:s.138)

Ne yazık ki yazarın bu son derece kritik görüşlerini kabul etmek mümkün değildir. Eski Mısır ile Mezopotamya metinlerinde yer alan kimi sözcükleri dil yenileştirmenin kimi yeni sözcükleri ile karıştırmak inandırıcı değildir. Örneğin *pontos meret* ile *irnok* sözcükleri Eski Mısır hiyeroglifleri ile açıklanmaktadır. Mısır ve diğer kimi Ortadoğu hükümdarlarının ve tanrılarının adlarını Macarca, daha doğrusu Macar adı olarak ileri sürmelerini de kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü öyle bir durumda buna dayanarak örneğin Mısır'da bilgeliğin tanrısı olarak bilinen tanrının adını, yazıyı bulan tanrının adını yani *Thoth* adını da Macarcadaki *tud* sözcüğü ile açıklamak mümkündür. Bu ad açıklama girişimleri de tıpkı *papiros* ya da *piramis* etimolojilerinden farklı bir durumda değildir.

7. Ida Bobula'nın daha ewel adını verdiğimiz çalışması gibi bu konuda Andor Scheder'in da ilginç bir yazısını okumak mümkündür. Onun hareket noktası şudur: Eğer bir sözcük öbeği ve sinonimleri ile bunlara bağlı olan kimi deyimler aynı dile giriyorsa o zaman bunlardan sadece kimi basit benzerlikler sonucunu çıkartmamak gerekir, aynı zamanda yazara göre "... bunlar kimi ırk, dil, kavim hatta akrabalık ilişkilerinin daha yakından incelenmesini gerekli kılmaktadır..." (a.g.e.:s.2) Örnek olarak *eke*, *kasza*, *borjú*, *drok*, *kerek*, *munka*, *merni*, *edeny*, *günya*, *haz* gibi on sözcüğü seçmiş ve bunların 'sinonimleri' ile bunlarla bağlantısı olan kimi kavramların adını da etimolojik açıdan incelemiştir. "Sinonimlerini" neden mi turnak içine aldım? Bunu anlamak için yazarın açıklamalarına da bir bakalım. Yazar, *eke* ya da *kasza* sözcüklerinin sinonimi olarak şu sözcükleri vermektedir: *kapa*, *âso*, *lapdt*, *kusza*; *kard*, *kes*, *szablya*, *kör*, *sarlö*, *balta*, *fejsze*, *dikics*. Bunlarla bir yakınlığı olan sözcüklere gelince: *eke*: *szdnt*, *szdntöföld*, *ugar*, *rög*, *borona*, *iga*, *vet*, *ször*, *arat*, *kepe*, *keve*, *gabona*, *gabonaszem*, *mag*, *polyva*, *gaz*, *garmada*, *kazal*.

İzlediği yöntem gelince: Her sözcük öbeğinin yanında Geza Bârczi'nin sözlüğünün kimi sözcük açıklamalarına yer vermektedir. Bu örneklemelere kısa ek açıklamalar getirmekte, sonra da örnek verilen sözcükleri Sümer ve Akad dilleri ile karşılaştırmaktadır.

Tıpkı daha önce değinilen çalışmalarda olduğu gibi Andor Schedel'in bu araştırmasında da mantığa çok fazla görev düşmektedir. Bunun anlaşılması için bir alıntı: "...Bu sözcük türetmeleri (Bârczi tarzındakiler) teknik olarak bazı açıklanmayacak anlamlar göstermektedir. Eğer Macarcadaki *eke* sözcüğü

Türkçe kökenli ise efe'nin yaptığı işi gösteren sözcük olan *szânt* da Türkçe kökenli olmalıdır. Burada ise, kökeni bilinmeyen sözcük olarak verilmektedir. Yine sabanla yapılan toprak tarımı ve de tahıl ekimi ile ilgili olan diğer *iga*, *borona*, *ugar*, *gabona*, *polyva* sözcüklerinin Slavca kökenli olduklarını ve *szânt*, *vet*, *arat*, *mag*, *kepe*, *gaz* gibi sözcüklerin de kökeni bilinmeyen ya da kökeni belli olmayan sözcükler olarak verilmesi görüşünü de mantık açısından desteklemek çok güçtür" (a.g.e.:s.34).

Bir dilin sözcüklerinin anlam alanlarını ve o dilin yaşamını mantık kuralları belirlememektedir. Bir sözcüğün şu ya da bu kökenden geliyor olması da anlam alanındaki bir deyimden de aynı kökenden geleceği türünde bir tezi kabul ederek bir anlam alanı içindeki bütün sözcükleri tek tek bir dilden geliyor biçiminde nitelendirmek doğru olmaz. *Eke* sözcüğünün Türkçe kökenli olması demek *szânt*'in de Türkçe kökenli olacağı sonucunu getirmez kesinlikle. Eğer bir dile bu tür mantık zorunlulukları hakim olursa o zaman dil akrabalığı ile ilgili olarak örneğin Slavca kökenli olan *mostoha* ile Almanca kökenli olan *sogor*'un durumunu nasıl açıklayabiliriz?

Diğer karşılaştırmaları haliyle burada tek tek vermiyorum. Bunların içinden bir çoğu daha önce de değinilen öteki çalışmalarda zaten yer almaktadır. Andor Schedel, burada şimdiye kadar yapılmış çalışmalardan farklı olarak her zaman örnek verdiği Macarca sözcüğün Sümer ve Akad dillerindeki sözcüklerinin kaynaklarını da vermektedir. Bir iki örnek yine vereceğim sanırım. Kesinlikle eski bir Finugor mirası olan Macarcadaki *fon* fiili daha doğrusu Urallardaki Anayurt Döneminden kalan bir sözcüğü Akad Dilindeki *fanu* "*fonni*", *itanu* "*fonâl*" sözcüğü ile karşılaştırmaktadır. Ugor kökenli sözcüğün karşılığı Akad Dilinde *satu* "*szöni*" sözcüğü dil yenileştirmenin *szövet*'i de yine Akad Dilindeki şubatı "*szövet*" ile açıklanmaktadır. Almanca kökenli cerna ise Sümercedeki sur "*fonni*" daha doğrusu Sümerce "*zara*" "*un*" sözcüğü ile bağdaştırılmaya çalışılmaktadır.

Son olarak bu çalışmanın son paragrafını da burada örnek olarak vereceğim. "...Söylenenlerden şu sonuç çıkarılabilir: Macar Dili etimolojisi ile uğraşanlar, tarihçiler ve arkeologlar için bu çalışma çok az, yetersiz bir destek çalışmasıdır; içinde biraz tereddütlü durumlar vardır. Çünkü bugünkü durumda sözcüklerin kökenini belirlemede olaylar sadece dilbilim açısından ele alınmaktadır. Etimoloji ise sadece dilbilim işi değildir." (a.g.e.:s.34).

8. Etimoloji gerçekten de sadece bir dilbilim işi, bir dilbimi sorunu değildir ancak bu sorun dilbilim eğitimi almaksızın halledilecek bir sorun da değildir. Bunun temeli sözcük tarihidir. Araştırmacı binbir zahmetle yaptığı işinde, adım adım incelediği sözcüğün tarihçesini vermek ve anlam alanlarındaki değişimleri de ilk yazılı belgeden başlayarak belgelemek zorundadır. Sözcük tarihi araştırmacısı burada biraz durabilir ama etimoloji

çalışması yapan birinin işine devam etmesi gerekmektedir. Kaynaklarda ilk kaynakta yer alan sözcüğün hangi dilden dilimize girdiğini, hatta o dile de nereden geldiğini araştırmak zorundadır. Zorluklar, güçlükler işte burada başlamaktadır. Bu sorunlar yani sesbilim ve anlambilim gerçekten dilbilimci işidir, ama tarihçiler de, kültür tarihçileri de bu konuyla ilgilenebilirler.

Sesbilim sorunlarını kesinlikle dikkate almak gerekmektedir. Eğer karşılaştırma tek tek sözcüklerin karşılaştırılması için yetersiz kalıyorsa, o zaman, fonetik farklılıklar bilinen konularsa ve kurallar açısından da hiç bir itiraza yer vermeyecek bir halde ise (halkbilim, analogi, ses değişimi vb.) o zaman bütün olayları incelemek ve durumu bununla açıklamak gerekmektedir. Tamamen sesbilim açısından önemli olayları araştırmak ise araştırmacı için nispeten daha kolay bir iştir. Çünkü burada, tahminlerin, olasılıkların sınırlan bir yerden sonra bellidir, ancak anlambilim alanları o kadar belirgin olmadığı için de sık sık sadece mantığa dayanarak bunların nedenlerini açıklamak mümkün değildir.

Anlambilim alanında nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağını bilmek daha zordur. Buna bir de eski bir biçimin tam anlamının belirlenmesi işi de girince olay daha da zorlaşmaktadır ve o zaman da metinbilim içinde kriterler aranmalıdır. Ancak anlambilim alanındaki zorlukları ister incelenen dildeki örneklerle, isterse daha iyi bir yöntemle başka bir dilden alınan örneklerle mutlaka aşmak gerekmektedir.

Etimoloji çalışması gerçekten de sadece bir dilbilim çalışması, bir dilbiüm sorunu değildir. Ama bu sorun dilbilim eğitimi almaksızın halledilebilecek bir sorun değildir ama bunun için yine de ilk sırada dilbilimi bilmek gereklidir. Yukarıda adı geçen çalışmaların etimolojik incelemelerinde genellikle Macarca sözcüklerin tarihçesini göz önünde bulundurmamışlar ve dil araştırı malan da daha önceden belirlenmiş olan bir takım eski tarih görüşlerine dayanarak yapılmıştır. Sümerologlar bir konuda haklıdır. Macar biliminin, ancak Zsigmond Varga hariç, özellikle kurtuluştan itibaren, daha Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Sümer sorununu çok ihmal etmiş olduğunu belirtmek gerek. Sümer kültürü ve medeniyeti o kadar önemli ki ülkemizde bile birkaç araştırmacı bu konuyla ilgilenmiştir. Elbette bunlar Macar- Sümer akrabalığını ispatlamak için değil, daha çok tıpkı egiptologların, semitologların, tibetologların vb. nin yaptıkları gibi aynı amaçla bu işi yapmışlardır.

Böyle bir alanda çalışan daha fazla uzmanımız olsaydı eğer, o zaman alıntı sözcük olarak dilimize girmiş bulunan Sümerce sözcükler hakkında daha sağlam bilgimiz olurdu.

Benim görüşüme göre, bir konuya daha mutlaka değinmek gerekiyor. Dilimizin tarihi hakkında ve bununla ilgili olarak da Eski Macar Tarihi

alanındaki sorunlar hakkında en kesin sonuçlar nasıl alınabilir ve bunlar daha geniş bir alanda nasıl kabul görebilir? Örneğin Çuvaşlar, Finugor akrabalarımız olarak nasıl ulusal gazetelerimizin sayfalarında yer alabilirler?

Saniyorum bunun cevabı okullarda eğitim-öğretim sırasında Finugor, hatta Ural akrabalığı konusuna yeterince yer verilmemesidir. Hatta üniversitelerimizin fakültelerinde bile sadece Macarca bölümlerindeki öğrenciler Macar Dilinin akrabalarını ayrıntılı olarak öğrenebilmektedirler. Macar Dili bölümünün dışında başka bölümlerde okuyan öğrenciler ise dünya dilleri hakkında bilgi almamakta, ancak onlara Ural Dil Ailesi hakkında da fazla bir şey öğretilmemektedir.

Oysa dil akrabalığı kavramı üzerine ve Macar Dilinin akrabaları hakkında çocuklara daha ilkokullarda bilgi verilmelidir. Ortaokullarda da konuyu daha ayrıntılı olarak irdelemek gerekmektedir. Dilbilgisi öğretimi ile paralel bir biçimde bazı dil tarihi ve genel dilbilim bilgileri de çocuklara verilmelidir. Bütün bunları ayrıntılı bir Macar Dili Sözcük Tarihi dersi adı altında öğretmek mümkündür. Sözcüklerin tarihçesi ve kökeni artık ortaokul öğrencilerini de ilgilendirmektedir. Bu konuyla ilgili olarak ses değişmelerinden söz edilebilir, başlıca ses değişiklikleri üzerinde durulabilir, analogi hakkında bilgi verilebilir ve de dilin gelişmesi üzerinde önemli etken olan unsurlardan söz edilebilir.

Bunun için de elbette tek taraflı olmaktan uzak, tamamen tarafsız bir dilbilgisi bakışı gerekmektedir. Çünkü eğer yetişmekte olan yeni nesiller, okullarda dil akrabalığı konusunda daha kesin ve bilimin bugünkü durumuna uygun görüşleri alırlarsa işte ancak o zaman "eski tarih mucitlerinin" ortadan kalkacağını umut edebiliriz.